

Symbolika hradeb a bran ve Starém zákoně

Jan Heller

V nedávné době předložila známá grafička a religionistka Veronika Tydlitátová, která učí na Katedře kulturní antropologie Západočeské univerzity v Plzni, pozoruhodnou disertační práci. Tématem práce, obhájené na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy, je „Symbolika hradeb a bran ve Starém zákoně“.

V. Tydlitátová pracuje ve dvou oborech. Předně v tom, který je jejím původním povoláním, tedy ve výtvarném umění. Známe i její obrazy, naplněné většinou hlubokou duchovní symbolikou, jako třeba *Ukřižování*, které je trvale vystaveno v menší posluchárně Evangelické teologické fakulty UK. Je přímo nabitó symboly, stálo by za to, napsat o něm podrobnější stať. Ale to by měl asi udělat nějaký znalec umění a nikoli starozákonník – religionista, jako je autor těchto řádek. Nicméně mnozí čtenáři znají Tydlitátovou z její pilné práce ilustrátorské, tedy jako grafičku, která svými obrazy doprovázela např. několik knih M. Balabána. Na některých se podílela i jako spoluautorka. Snad lze říci jen krátce a souhrnně, že v díle této umělkyně se spojuje zdrženlivá neokázalost formy (většinou jde o černobílé grafiky) s vyhraněně náročným obsahem: Vnímavý pozorovatel cítí, že jsme tu všude před posledními otázkami bytí, v napětí života a smrti, často pak před nekonvenčním ztvárněním křesťanského poselství.

Druhá oblast, v níž Tydlitátová soustředěně pracuje už řadu let, je Písmo, jmenovitě Starý zákon, a to jak v křesťanské či židovské tradici, tak v širokém religionistickém kontextu starého Předního východu. Myšlení této významné kulturní oblasti se vyjadřovalo především symboly. Těm se dnes málo rozumí. Vstoupit do světa symbolů znamená nejen soustředěně pracovní úsilí, nýbrž je k tomu zapotřebí i velké vnitřní vnímavosti, která souvisí s uměním. A zde se obě pracovní oblasti naší autorky protínají, ba víc, spájají do jednoho proudu. Výsledkem je zdařilá doktorská práce, jejíž výtěžky si jistě zaslouží širší zveřejnění.

V „Úvodu“ k práci autorka vymezuje své téma, poukazuje na ráz pramenů, s nimiž pracovala, i na cíl práce. Pak ohledává společenské předpoklady vzniku města ve starém Orientě. Snaží se formulovat i to, co je s tímto vznikem od počátku spojeno, totiž sakrální dimenzi města repre-

zentovanou královskou mocí. Sama královská funkce v nejstarších dějinných vrstvách neroste z moci politické, ale z potřeb náboženských: reprezentovat sakrální dimenzi společenství a obstarávat jeho styk s božskou sférou. Zvláštní pozornost věnuje autorka starozákonním zakladatelům města a mravnímu hodnocení města. K tomu si vybrala dva velmi názorné příklady: negativně Sodomu a pozitivně Jeruzalém.

V druhé kapitole, nazvané „Náboženský význam hradeb a bran“, se zkoumá především kult, který se na těchto zvláštních místech konal a o němž máme poměrně spolehlivé zprávy, a to jak přímo ve Starém zákoně, tak i v jiných starých textech. Brány měly své nadpozemské strážce, byly zasvěceny bohům a místem důležitých sakrálních úkonů. Hradby chránili duchové předků či těch, kdo jim byli obětováni. Nejednou byly hradby ověšovány i talismany, které měly posílit a uchovat jejich nepřekonatelnost.

Třetí kapitola vykládá svébytnost izraelského pojetí hradeb i bran. Dokazují to jak podoby kultu, zaznamenaného přímo ve Starém zákoně, tak i některé právní funkce hradeb a bran. Výmluvným příkladem jsou tu útočištná města. Ve starém Orientě byla od pradávna posvátná místa, božiště či chrámy, nadaná právem azylu. Ve starém Izraeli bylo právo azylu spojeno se šesti lévijskými městy, v nichž byl uprchlík chráněn před krevní mstou. Zajímavým exkurzem je stať o „architektuře jako symbolu lásky“, opřená o metafory *Ptsně písni* a o některé interpretace Josepha Flavia. Je tu i kratší výklad o *mezuze*, pozdrvu ve veřejích domu, obsahujícím předepsané biblické verše chránící dům. To je doklad, že sakralita brány či vchodu alespoň principiálně trvá dodnes.

Čtvrtá kapitola, nazvaná „Biblické typy hradeb a bran“, se opírá o dosti bohaté archeologické nálezy. Ty ukazují, jak se obě stránky, totiž architektonicko-strategická a sakrální, navzájem prostupovaly. K ilustraci tu slouží doklady z vykopávek tří známých starých měst: Jericha, Gázy a Jeruzaléma.

Poslední pátá kapitola má nadpis „Rozvinutí starozákonní symboliky v dějinách“. Autorka tu zkoumá, jak se symbolikou hradeb a bran pracovala tradice, a to jednak židovská, jednak křesťanská. Židovské pojetí osvětluje množství zajímavého materiálu z ezoterní tradice, tedy z kabaly, a je připojen i exkurs o jejích novodobých, ohlasech, jako jsou např. známá okna v nemocnici Hadasah v Jeruzalémě, dílo nejslavnějšího židovského výtvarníka nové doby, Marka Chagalla. Tato okna představují jakýsi vrchol v aktualizaci staré tradice, když propojují staré náboženské motivy, totiž emblémy izraelských kmenů, se soudobým uměleckým vnímáním.

Křesťanská tradice promítla symboliku hradeb a bran především do forem královských korun a do gotických katedrál. Problém kontinuity tradi-

ce, velmi složitý jak umělecky, tak i teologicky, propojila autorka originálním a podnětným průhledem až s eschatologií – s obrazy nového Jeruzaléma, které mají původ v ezechielovských viděních, jsou rozvedeny ve *Zjevení Janově* a vracely se jako téměř nevyčerpatelný námět v umění středověku.

Jsou věci, které sice autorka výslovně nerozebírala, ale které je třeba alespoň stručně zmínit. Je to především problém interpretace archeologických nálezů nepísemné povahy, tedy tzv. materiální kultury. Řada badatelů je interpretuje profánně a čtenář nad jejich výklady cítí, že si s některými nálezy prostě nevědí rady. Pro praxi to nebylo. Tak k čemu vlastně? A právě zde Tydlitátová zcela přesvědčivě ukazuje, jak se celý život starověkého člověka či společnosti skládá do smysluplného celku, připustíme-li, že byl celý prostoupen náboženstvím, a to znamená prakticky kultem. V tom se řadí zřetelně do pražské exegetické tradice, která začala Daňkem a pokračuje dodnes. Ti, kdo do ní patří, mají radost z toho, že tato tradice má svou zdatnou reprezentantku i na Západočeské univerzitě.

V závěru práce předkládá autorka syntézu svých průzkumů: Shrnuje bohatou a nezastupitelnou funkci symbolu v teologii i v religionistice, kterou předchází kapitoly práce přesvědčivě dokumentovaly. Autorka má pravdu, když v poslední větě svého závěru podotýká, že monografie o nábožensko-kultickém významu hradeb a bran v odborné literatuře zatím neexistuje. V tomto směru je předložená a přijatá disertace nejen přínosná, jak se ostatně na disertaci sluší, ale přímo průkopnická.